

Феліція Вринчану

доктор філології,
асистент кафедри румунської та класичної філології
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Felicia Vranceanu

PhD in Philology,
Lecturer at the Department of Romanian and Classical Philology,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
felichi_2000@yahoo.com

Вринчану Ф.Д. Дискусійні проблеми вивчення синтаксичних зв'язків в румунській граматиці

Вринчану Ф.Д. Дискуссионные проблемы изучения синтаксических связей в румынской грамматике

Vranceanu F.D. Controversial problems of studying syntactic relations in the Romanian grammar

Vranceanu F.D. Problèmes controversés de l'étude des relations syntaxiques dans la grammaire roumaine

Вринчану Ф.Д. Дискуссионные проблемы изучения синтаксических связей в румынской грамматике. Стаття посвящена комплексному дослідженню структури, семантики і прагматики синтаксических зв'язків на матеріалі румунського мови. Розглянуті теоретичні положення, які є вихідними в вивченні синтаксических зв'язків: проблеми визначення синтаксических зв'язків, «зміст» і «форма» в синтаксисі, синтаксическі одиниці, незалежність / залежність синтаксических одиниць. Проаналізовані зміст синтаксических зв'язків, засоби вираження синтаксических зв'язків, типи синтаксических зв'язків, виявлені в румунській мові. Для визначення поняття і характеристики типи синтаксических зв'язків застосовані наступні критерії: значення синтаксических одиниць, які формують визначену синтаксическу зв'язь; комунікативний план, до якого належать одиниці, ступінь взаємодії одиниць, вступаючи в зв'язь, вплив характеру зв'язі на проявлення синтаксических функцій.

Ключевые слова: синтаксическая связь, синтаксические единицы, синтаксические функции, предложение, сложное предложение, коммуникативный план.

ДИСКУСІЙНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У РУМУНСЬКІЙ ГРАМАТИЦІ

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими завданнями. Побудова стратифікації синтаксичної структури румунської мови вимагає того, щоб синтаксичний зв'язок як базовий елемент творив, з одного боку, організуючий принцип синтаксичних одиниць (РО), а з іншого боку – генеруючий принцип синтаксичних функцій (РГ). Вихідним положенням нашого дослідження є дефініція, яка стверджує, що синтаксичний зв'язок є не лише формою, але й змістом. Актуальність роботи зумовлена потребою інтегрованого підходу до вивчення структурних, семантичних та прагматичних особливостей синтаксичних зв'язків у румунській мові, що відповідає напрямкам сучасної лінгвістичної науки. Аналіз синтаксичних зв'язків у румунській мові на рівні як простого, так і складного речення набуває важливого значення в контексті сучасних мовознавчих досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Дослідження синтаксичних зв'язків є однією з актуальних проблем сучасної лінгвістики. Синтаксичний зв'язок як явище граматичного плану аналізують лінгвісти на матеріалі різних мов, зокрема й на матеріалі румунської мови. (Alexandrescu Ecaterina, Avram Mioara, Diaconescu Ion, Dimitriu Corneliu, Draşoveanu D. D., Drăganu Nicolae, Iordan Iorgu, Irimia Dumitru, Şerban Vasile, Teiuş Sabina, Teodorescu Ecaterina, Trandafir Gheorghe. та ін.). Суперечність полягає як у методології, що використовується при характеристиці та визначенні синтаксичних зв'язків, так і в неодноманітному характері системи створюваних цими одиницями зв'язків. І. Діаконеску виділяє такі типи синтаксичних зв'язків: синтаксичні відносини роз'яснюючого характеру, що встановлюються між одиницями, семантична основа яких відноситься до «реальності»), структуруючого характеру (беруть участь у процесах структурування синтаксичних одиниць, в їхній інтеграції на найвищому рівні, забезпечуючи структурну єдність

змісту), зворотнього характеру (залучені в трансформаційних процесах)¹. К. Дімітріу, розглядаючи термін «синтаксичні відносини» як «відносини/зв'язки, лінгвістично позначені, які виникають на рівні синтаксичних одиниць», виділяє необхідність визначення поняття в двох аспектах: форма та зміст².

Метою статті – є визначення формально-синтаксичних і семантико-прагматичних особливостей реалізацій різних типів синтаксичних зв'язків у румунській мові. Досягнення поставленої мети передбачало вирішення таких завдань: уточнити статус синтаксичних зв'язків у граматичній системі сучасної румунської мови; з'ясувати структурно-семантичні особливості синтаксичних зв'язків; розмежувати потенційно однозначні та потенційно багатозначні моделі синтаксичних структур у румунській мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Синтаксичний зв'язок належить до лінгвістичних відношень, шляхом яких активізується пасивна семантична інформація кожної лексичної одиниці. Отже, синтаксичний зв'язок означає семантичну інформацію (пасивну), активізовану граматичною інформацією. Зміст синтаксичних відносин окреслює специфіку зв'язків, в яких перебувають взаємозв'язані синтаксичні одиниці; форма синтаксичних зв'язків презентує ознаки, за якими розрізняють змістові особливості структури³. Для визначення характеристик певного типу синтаксичного зв'язку треба брати до уваги як зміст, так і форму структури. У румунському мовознавстві відомі різні критерії класифікації ознак зв'язків, а отже і різні їх класифікації, зокрема:

- Приналежність до певного мовного рівня: а) ознаки фонетичного характеру (пауза, інтонація, наголос в обов'язковому контексті); б) ознаки морфологічного характеру (флексія); в) ознаки синтаксичного характеру (злиття, зіставлення, узгодження, топіка).
- Ідентифікація /неідентифікація (присутність/відсутність) певної семантичної інформації: а) ознаки семантичного характеру (прийменник та сполучник); б) ознаки з „частковою” семантичною інформацією (єднальні дієслова, напівдопоміжні дієслова, відносний, неозначений та питальний займенники та прикметник, відносні, питальні та неозначені прислівники).
- Критерій знаходження ознак у плані повідомлення, в якому виникають: а) сегментарні ознаки (злиття, зіставлення); б) надсегментарні ознаки (наголос, наголос в обов'язковому порядку).

¹ Diaconescu I. Sintaxa limbii române // I. Diaconescu, București: Editura Enciclopedică, 1995, P. 247 – 252.

² Dimitriu C., Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa //C. Dimitriu, Iași: Institutul European, 2002, P. 1122

³ Ibidem, P. 1134.

Часто в румунській мові синтаксичний зв'язок позначений «надмірним» (редундантивним) способом, тобто ідентифікується існування щонайменше двох ознак даної граматичної інформації (формальна перенасиченість). Таким чином, пауза та інтонація асоціюються зазвичай із зіставленням, а флексія – з наголосом: пауза та інтонація асоціюються із зіставленням у межах сурядного зв'язку *Țara pare-a fi a lunei mândră, veselă grădină* (М. Eminescu, Poezii, с. 178); пауза та інтонація асоціюються із зіставленням у межах підрядного зв'язку *De treci codrii de aramă, de departe vezi albind/Ș-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint*. (М. Eminescu, Poezii, с. 48); пауза та інтонація асоціюються із зіставленням в межах наслідкового зв'язку: *Ah! – zise unul – spuneți că-i omul o lumină/Pe lumea asta plină de amaruri și de chin?* (М. Eminescu, Poezii, с. 25); флексія, асоційована з наголосом у межах сурядного зв'язку: *Ia întreab-o, bunăoară, Ș-o să-ți spuie de panglice, de volane și de mode*. (М. Eminescu, Poezii, с. 96).

Кількість синтаксичних зв'язків, розглянутих в спеціальних дослідженнях з румунського мовознавства коливається від двох до восьми. У праці „Gramatica Română” Г. Тіктін стверджує, що “фраза складається шляхом сурядності чи підрядності”⁴. У дослідженні „Gramatica” (1966, С.78-79, 231-232) йдеться про те, що існують лише *два синтаксичні зв'язки*: сурядний зв'язок та підрядний зв'язок. Підрядність окреслює не лише другорядні частини речення та їхній головний член речення, але і головні частини речення між ними, хоча “відносини між підметом і присудком є певним чином взаємними”, маючи аспект певної “кореляції невід’ємності”.

У граматиці Йоргу Йордана⁵ також робиться розмежування між зв'язком, що виникає між другорядними членами речення та головними, з одного боку і зв'язок між підметом і присудком, з іншого боку, стверджуючи, що у румунській мові існують три синтаксичні зв'язки: сурядний, підрядний та нероздільний. Також три зв'язки пропонує Діаконеску: “subordonarea, adordonarea și supradonarea”⁶. Згаданий автор застосовує деякі методи румунського мовознавства до цих “базових типів”: залежність охоплює “білатеральну залежність або взаємодію, унілатеральну залежність або підрядність, змішану залежність та подвійну підрядність”; залежність може бути реалізована “шляхом сурядності та протиставлення чи заміни”⁷.

⁴ Tiktin H. Gramatica română. Etimologia și sintaxa // H/ Tiktin, București: Editura Tempo, Ediția a III-a, 1945, P. 26.

⁵ Iorgu I. Limba română contemporană // Iorgu Iordan, București: Editura Ministerului Învățământului, 1956, p. 134.

⁶ Diaconescu I. Sintaxa limbii române // I. Diaconescu, București: Editura Enciclopedică, 1995, P. 253.

⁷ Ibidem, P.254.

Так, С. Статі стверджує, що у румунській мові ідентифікуємо чотири види підрядний зв'язок, сурядний зв'язок, предикативний зв'язок та протиставний зв'язок⁸. У іншій праці В. Гуцу-Ромало йдеться про те, що цими чотирма типами зв'язку є: залежний, сурядний, замінювальний та повторювальний зв'язки⁹.

У праці К. Дімітріу¹⁰ пропонуються п'ять типів синтаксичного зв'язку: неподільний, узгоджувальний, підрядний, пояснювальний та наслідковий зв'язки. У праці Г. Трандафіра¹¹ йдеться про те, що існують такі синтаксичні зв'язки: сурядний, підрядний, аппозитивний, нульовий, бінарний та змішаний зв'язки. Також Ієремія¹² виділяє п'ять типів синтаксичного зв'язку: взаємодія, залежність, сурядність, аппозиція та наслідок.

Шість типів синтаксичного зв'язку запропоновано Шербаном¹³: приналежності, підрядності, сурядності, роз'яснення, взаємодії, констеляції. У румунському мовознавстві існує також думка, що можна ідентифікувати сім типів синтаксичного зв'язку, названі та описані по-різному. Так, Йордан ідентифікує зв'язок незалежності, білатеральної взаємодії, посередницької білатеральної взаємодії, трилатеральної взаємодії, аппозитивної незалежності, одноособової залежності та одноособової залежності, попередньої чи відновленої. К. Дімітріу визначає також сім типів синтаксичного зв'язку: невід'ємний, сурядний, підрядний, змішаний, пояснювальний, подвійний, наслідковий. Р. Нагь визначає вісім синтаксичних зв'язків: невід'ємний (цілісний), підрядний, сурядний, аппозитивний, подвійний, намірений, змішаний та проміжно-пояснювальний.

У румунській мові існує певна кількість синтаксичних зв'язків, які породжують суперечки через термінологію, використану для називання цих реалій. У нашому дослідженні беремо за вихідну точку дефініцію, яка стверджує, що синтаксичний зв'язок є не лише *формою*, але й *змістом*.

Критерії ідентифікації змісту синтаксичних зв'язків, які використовуємо в нашому аналізі, такі:

1. Важливість синтаксичних одиниць, які конкретизують певний синтаксичний зв'язок; ступінь взаємодії одиниць, що творять зв'язок. Синтаксичні одиниці, які утворюють зв'язок, можуть мати те саме або ж різне значення. Розрізняється це значення шляхом відслідковування ступеня

⁸ Stati S. Aspecte ale analizei sintactice în lingvistica structurală // S. Stati Elemente de lingvistică structurală, București: Editura Științifică, P. 59-77.

⁹ Guțu-Romalo V Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări // V. Guțu-Romalo, București: EDP 1973, P. 38-44.

¹⁰ Dimitriu C. Observații în legătură cu raporturile sintactice/ C. Dimitriu // AUI, 1974, XX, P. 9.

¹¹ Trandafir Gh. Relațiile sintactice în cadrul frazei / Gh. Trandafir // LR, 1974, XXIII, № 5, P. 387.

¹² Irimia D. Gramatica limbii române // D. Irimia, Iași: Polirom, Iași, P. 369.

¹³ Șerban V. Teoria și topica propoziției în româna contemporană // V. Șerban, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1975, P. 87.

єдності між синтаксичними одиницями. Один тип зв'язку існує між підметом та присудком (синтаксичні одиниці одного значення – головного – виявлені в нерозривному зв'язку), інший тип єдності існує між двома другорядними частинами речення (синтаксичні одиниці одного й того самого значення – другорядного – виявлені в підрядному зв'язку по відношенню до одного й того ж головного члена речення та в сурядному зв'язку по відношенню однієї другорядної частини речення до іншої), підпорядкованими одному головному члену речення. З іншого боку, ідентифікуються різноманітні типи єднання між синтаксичними одиницями, які мають одне й те саме значення (чи головне, чи другорядне, чи опосередковано-пояснювальне)¹⁴. Якщо синтаксичні одиниці мають одне й те саме головне значення, вилучення однієї такої одиниці неможливе. Таке вилучення призвело б до семантичної незрозумілості (**păru ... lucesc*/**fața ... lucesc*), а отже неможливості встановлення (визначення) предикативного зв'язку. У випадку, коли синтаксичні одиниці мають те саме другорядне значення, вилучення однієї з них може бути реалізоване без зміни структури зв'язку конструкції.

За функціями ступеня взаємодії синтаксичні одиниці можуть бути розподілені на дві категорії: 1) *синтаксичні одиниці першого рангу* (формують основу вислову); 2) *синтаксичні одиниці другого рангу* (підпорядковуються певній одиниці першого рангу або іншій одиниці другого рангу).

За критерієм природи одиниць, які творять зв'язок, синтаксичні зв'язки можуть бути класифіковані таким чином: а) зв'язки, встановлені між одиницями одного й того самого рангу (чи першого, чи другого): *предикативний зв'язок (невід'ємність)* (між одиницями першого рангу), *сурядність* (між одиницями або першого, або другого рангу), *підрядність* (між одиницями другого рангу, але з обов'язковою ідентифікацією головних членів, які розрізняються найвищим ступенем); б) зв'язки, встановлені між одиницями першого рангу та одиницями другого рангу: *підрядність*.

Враховуючи попередню класифікацію, будемо ідентифікувати такі типи синтаксичних зв'язків: *головні синтаксичні зв'язки*: генерують синтаксичні функції або упорядковують такі функції, генеровані іншими зв'язками – *сурядність*, *підрядність*, *предикативний зв'язок (невід'ємність)*; *другорядні синтаксичні зв'язки*: не генерують і не упорядковують синтаксичні функції – *змішаний зв'язок*, *пояснювальний зв'язок*, *наслідковий зв'язок*.

2. Комунікативний план, якого дотримуються одиниці, що утворюють зв'язок. У румунській мові існує низка структур, будова яких

¹⁴ Guțu-Romalo V., *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări* // Guțu-Romalo, București: EDP, 1973, P. 137.

передбачає ідентифікацію одного спеціального типу зв'язку. Його зміст характеризується не значенням одиниць, що утворюються, а їх приналежністю до різних комунікативних планів: диктум та модус¹⁵. Спроба відмежувати план фактичного висловлювання від плану коментарів призводить до неможливості ідентифікації певних синтаксичних зв'язків між одиницями, що знаходяться по сусідству, але позбавлені єдності стосовно референта¹⁶. Точніше, елементи плану висловлювання спрямовують до одного референта, у той час як елементи з плану коментарів творять «референта референціальності».

Вставний зв'язок може бути визначений лише з урахуванням обидвох планів. Поняттєвою характеристикою елементів, розташованих у плані коментарів, є їх граматична непідпорядкованість щодо, елементів з плану повідомлення; проте, коментар може бути семантично підпорядкований певному дієслову з декларативним значенням. У румунській мові вставний зв'язок позначає виключно синтаксичні одиниці, розташовані в плані коментарів, водночас інші зв'язки позначають синтаксичні одиниці з плану фактичного висловлення.

3. Вплив утворення зв'язку на рівень синтаксичних функцій. Творячи зазначені вище зв'язки, синтаксичні одиниці (за винятком тексту) можуть виконувати різні синтаксичні функції. На рівні речення синтаксичні функції виконуються щодо частин речення, у той час як, за аналогією, речення стають носіями синтаксичних функцій на рівні фрази. На рівні тексту фрази можуть іноді виконувати синтаксичні функції. Очевидним є те, що дискусія стосовно синтаксичних зв'язків не може оминати дискусії стосовно синтаксичних функцій. Не викликає сумніву дія генеруючого принципу (PG) синтаксичної функції у випадку залежного одноосібного зв'язку (підрядність): *Și-am rămas în turnul gotic...* (Minulescu, с. 25) У випадку залежного білатерального зв'язку (предикативний зв'язок) генерування синтаксичних функцій є взаємним: *Cerul începe din creștetul spicelor* (Blandiana, с. 21).

Інші синтаксичні зв'язки румунської мови не є генераторами синтаксичних функцій. Причинами такого явища у мові є: структури, утворені на основі упорядкувального принципу (PO) синтаксичних функцій (*сурядність*); структури є результатом певних відхилень від норми, а синтаксичні зв'язки, встановлені попередньо, не мають наслідків на рівні синтаксичних функцій (*змішаний зв'язок, пояснювальний зв'язок*); приналежність до різних планів повідомлення перешкоджає виявленню

¹⁵ Merlan A. *Sintaxa limbii române* // A. Merlan, Iași: Editura Universității Al. I. Cuza, 2001, P. 231.

¹⁶ Nagy R., *Sintaxa limbii române actuale* // R. Nagy, Suceava: Editura Universității Ștefan cel Mare, 2002, P. 59.

певних зв'язків, що генеруються синтаксичними функціями (*вставлення*).

Вивчення синтаксичних одиниць здійснюється, фактично, в живому механізмі функціонування мови, що є способом, яким реалізується певна необмежена кількість „вищих” одиниць з допомогою „нижчих” одиниць (тих, що підпорядковуються). Для виділення синтаксичних одиниць у румунській мові було запропоновано низку принципів (визначення та опис, що можливе при зверненні до інших лінгвістичних одиниць, які відповідають кожному рівню мови): *принцип стратифікації* (синтаксичні одиниці мають ієрархічну організацію – від „найнижчих” до „найвищих”); *принцип гомогенного аналізу* (ідентифікація та опис синтаксичних одиниць повинні бути вичерпними); *принцип ізоморфізму* (синтаксичні одиниці організуються ідентичним способом на кожному рівні ієрархії ідентифікації)¹⁷. З урахуванням цих принципів у румунському мовознавстві ідентифіковано різні синтаксичні одиниці: слово, словосполучення, частина речення, речення, фраза, заміна речення (заміна фрази), вислів, текст, параграф, абзац. На нашу думку, в румунській мові можуть бути ідентифіковані чотири синтаксичні одиниці, важливі для того, щоб зрозуміти специфіку синтаксичних зв'язків: *частина речення, речення, фраза і текст*.

Дотримуючись цих критеріїв, визначимо шість синтаксичних зв'язків: невід'ємний, сурядний, підрядний, вставний, змішаний та пояснювальний. Вони поділяються на дві групи:

I. Зв'язки між синтаксичними одиницями, які переважно мають однакове значення:

- а) *сурядність*: зв'язок, встановлений між синтаксичними одиницями, які можуть об'єднуватися або протиставлятися і які належать до одного комунікативного плану; зв'язок можливий у межах речення, фрази й тексту і впорядковує синтаксичні функції одного значення у вислові;
- б) *невід'ємність (предикативний зв'язок)*: зв'язок, встановлений між синтаксичними одиницями, які взаємно пов'язані і які належать до того ж комунікативного плану; зв'язок можливий у межах речення; не генерує, але впорядковує синтаксичні функції одного значення в даному вислові;
- в) *вставний зв'язок*: зв'язок, установлений між синтаксичними одиницями, семантична інформація однієї з яких є коментарем до семантичної інформації іншої; синтаксичні одиниці належать до різних планів; цей зв'язок можливий у межах речення, фрази, тексту і не генерує/впорядковує синтаксичні функції.

II. Зв'язки між синтаксичними одиницями різного значення:

^{17 17} Diaconescu I. Sintaxa limbii române // I. Diaconescu, București: Editura Enciclopedică, 1995, P. 217.

- а) *підрядність*: зв'язок, встановлений між двома синтаксичними одиницями, в яких семантична інформація однієї пов'язана з інформацією іншої/інших; обидві одиниці належать до одного комунікативного плану; зв'язок можливий у межах речення, фрази і тексту; генерує синтаксичні функції;
- б) *змішаний зв'язок*: зв'язок, встановлений між синтаксичними одиницями, які передають семантичну інформацію, що належить до тієї ж семантичної галузі, які взаємно комплектуються; синтаксичні одиниці належать до одного комунікативного плану; зв'язок можливий у межах фрази; у цьому зв'язку творення синтаксичних функцій цікавить лише у випадку відновлення початкової структури, від якої походить;
- в) *пояснювальний зв'язок*: зв'язок, встановлений між синтаксичними одиницями, семантична інформація яких є додатками і які належать до одного комунікативного плану; зв'язок можливий у межах фрази, тексту; творення синтаксичних функцій цікавить лише в початковій структурі, від якої походить остаточної структура.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумки, зауважимо, що розбіжності між теорією та практикою мови виявляються і в тому, що стосується ідентифікації та опису синтаксичних зв'язків. У нашому дослідженні вихідним положенням ми обрали поняття, яке підтверджує, що синтаксичний зв'язок є не лише формою, але й змістом. Тому аналіз був побудований за такими критеріями: а) значення синтаксичних одиниць, які творять певний синтаксичний зв'язок/ступінь взаємодії одиниць, що вступили у зв'язок; б) план повідомлення, до якого належать одиниці; в) вплив утворення зв'язку на рівень синтаксичних функцій. Дотримуючись цих критеріїв, ми визначили такі синтаксичні зв'язки: невід'ємність (предикативний зв'язок), сурядність, підрядність, вставний, змішаний та пояснювальний.

Vranceanu F.D. *Controversial problems of studying syntactic relations in the Romanian grammar.* The article is devoted to the complex study of the structure, semantics and pragmatics of syntactic relations in Romanian language. The theoretical provisions fundamental for this work are reviewed: the problem of identifying syntactic relations, "content" and "form" in the syntax, syntactic units, independent / dependent syntactic units. The author analyzes content of syntactic relation, means and types of syntactic relations in Romanian. To define the concept and characteristics of syntactic relation, the following criteria are applied: meaning of syntactic units that enter into a syntactic connection, communication sphere

where the units belong, measure of their interaction, and the impact their connection produces on syntactic functions manifestation. Nonhomogeneity of syntactic relations is explicit both in terms of content and expressiveness. Syntactic relation is not an expansion, or strengthening, of a certain syntactic unit position. This approach is based on the identification of two principles generating syntactic structures: *the principle of development* (the definition of coordination presupposes the development of a minimum existing utterance by creating syntactic functions), *the principle of arrangement* (the definition of coordination presupposes the arrangement of maximum existing utterance components).

Key words: syntactic relation, syntactic units, syntactic functions, sentence, complex sentence, conjunctions

Феліція Вринчану – доктор філології, асистент кафедри румунської та класичної філології, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Отримала ступінь доктора філософії в галузі філології в університеті Олександр Іоан Куза, м. Ясси, Румунія, в 2005 році. Коло наукових інтересів: синтаксис румунської мови, багатомовність та міжкультурні явища, риторика і мовні стандарти.

Felicia Vrânceanu – *Ph (D) in Philology, lecturer at the Department of Romanian and Classical Philology, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine. She earned her PhD degree in Philology at the Alexandru Ioan Cuza University of Iași, Romania, in 2005. His research interests: Syntax of the Romanian language, Multilingualism and Interculturality, Rhetoric and speech standards.*